

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАЦІ У СФЕРІ СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

СКИДАН О. А. Одеса

Актуальність теми статті: «Характеристика праці у сфері суспільного виробництва» відображає проблему наукового осмислення й оцінки природи економічного змісту послуг, їх класифікацію та структуру. Даному економічному процесу присвячені десятки книг і сотні статей. Таким чином, постановка проблеми характеризується категоріальним розкриттям, що, у свою чергу, необхідно почати зі сфери послуг, а потім зіставити характер праці в сфері послуг і в сфері матеріального виробництва. Розглянемо найбільш типові визначення послуги як економічної категорії.

Е. М. Агабабян, наприклад, визначає категорію послуг у такий спосіб: «Під послугою слід розуміти корисний ефект, який виникає у результаті процесу продуктивної праці як доцільної діяльності. Корисний ефект є сукупність корисних властивостей, безпосередньо спрямованих на задоволення тієї або іншої потреби людини. Корисний ефект і є споживча вартість, яка називається «послугою» лише тому, що природа певних потреб людини робить носієм корисних властивостей саме протікання процесу виробництва (праці). Предметом споживання людини, отже, може бути саме протікання процесу виробництва якого-небудь ефекту» [1, с. 24].

«Результат послуги,-пише В. А. Яковлев,- є результат конкретної праці у вигляді корисного ефекту праці. Останній і має споживчу вартість, у той час як послуга є одною із утворюючих форм праці, і в цьому плані, вона не є споживча вартість, благо» [2, с. 16].

Обмеженість цитованих і подібних їх формулювань полягає саме в тому, що послуга не розглядається в них з погляду форми економічних відносин. Адже послуга - це політико-економічна категорія, і її критерій треба шукати в області суспільно-економічних відносин із приводу праці, а не в самому процесі праці як такому. Тому й визначення послуги повинне даватися з економічною, а не за технологічною ознакою. Автори розглянутих визначень розуміють послугу тільки як дію конкретного виду праці, тобто підходять до неї технологічно. Таким шляхом неможливо одержати повну характеристику економічної природи й змісту послуг.

Хоча проблема характеру праці в сфері послуг була однією з найбільш гострих і популярних тем у радянській економічній літературі, єдність тлумачення її серед економістів так і не було досягнуто. Одні доводили, що послуга є результатом непродуктивної праці, інші (прихильники розширювальної концепції) - продуктивної, треті вважали, що матеріальні послуги - результат продуктивної праці, нематеріальні або так звані чисті - непродуктивної. Єдине, що поєднувало економістів, полягало в тому, що всі вони базували свої підходи до аналізу характеру праці в сфері послуг на розгляді характеристик продуктивної й непродуктивної праці.

Дискусія про характер праці в сфері послуг так і не привела до вироблення єдиного критерію обмеження цієї сфери від інших сфер економіки. Вона не дозволила встановити те загальне, що властиве всім галузям сфери послуг, різномірної по своєму складу. Тому так і залишилось невирішеним питання про її границі й структуру. Принципова нерозв'язність цього більш загального питання спричинила й нерозв'язність багатьох методологічних і теоретичних проблем дослідження сфери послуг.

Це особливо очевидно з позицій сьогодення, коли одержала широке поширення концепція про неприйнятність розподілу праці на продуктивний і непродуктивний, найбільш послідовно виражена наступним твердженням: «Те, що іменується працею, не може бути непродуктивною, а те, що є непродуктивною, не може іменуватися працею». Ця концепція не нова. Так, наприклад, С. М. Булгаков

писав ще в 1912 році: «уже із самого свого зародження - у меркантилізмі, у фізіократів, у Ад. Смита й інших представників класичної школи, нарешті, у соціалізмі політична економія прагне точніше визначити поняття «продуктивної», тобто господарської праці, щоб обмежувати за допомогою її області своє спеціальне дослідження, яке інакше загрожувало б розширитися безмежно й повинне було б включити в себе всю науку про культуру. У політичній економії ця навмисна вузькість понять приводить до бруталності висновків... Господарство, по суті, містить у собі людську працю у всіх її застосуваннях, від чорнороба до Канта, від орача до зіркача» [3, с. 42 - 43].

Альфред Маршалл відзначав,- що «найкраще вважати продуктивною всяку працю, за винятком тої, яка не досягає поставленої мети, отже, не створює ніякої корисності» [4, с. 124]. Великий французький економіст і державний діяч Раймонд Барр, критикуючи вузьке розуміння продуктивної праці, писав: «сучасна теорія, навпаки, стверджує, що всяка праця, незалежно від її природи і її носіїв, продуктивна, якщо вона є творча і корисна і якщо вона непрямым чином бере участь у створенні корисних вещей» [5, с. 124].

Згідно з характеристикою продуктивної праці по Марксу: «Продуктивною є тільки та наймана праця, яка створює капітал», [6, с. 133]. Це значить, що на витрачену на цю працю суму вартостей, вона відтворює у кількісному розмірі більше праці, чим одержує у формі заробітної платні. Іншими словами можна сказати те, що продуктивна лише та робоча сила, застосування якої дає більшу вартість, чим було витрачено капіталістом на її придбання. Таким чином, економічна думка Заходу й сучасна наука відрізняє продуктивну працю, якщо прямо або побічно брала участь у досягненні корисного результату, від непродуктивної, що не володіє цими ознаками.

Ціль даної роботи полягає у тому, щоб визначити різні види праці і їх різний внесок у створення національного доходу. Поль Самуельсон ілюструє це таким прикладом: «якщо я купую стару картину, скуповую партію товарів або здобуваю у кого-небудь старий автомобіль, то ці угоди не належать до кінцевих і тому не включаються у ВВП. Ми просто обмінялися майном: обмін грошей на картину і т. ін., ми

нічого не створили». А далі впливає зауваження: «якщо брокер одержує винагороду за обладнання якої- небудь угоди, то ця сума включається до складу ВВП. Точно так само, як одні люди задовольняють потреби інших, роблячи хліб, так і брокери, і торговельні посередники задовольняють потреби угоди, зводячи їх разом» [7, с. 206, 216]. Зі зміною співвідношення різних видів діяльності трансформується структура ВВП, особливо зростає участь частки послуг. Прогресивні зміни економічних пропорцій між матеріальним і нематеріальним виробництвом, між галузями, зайнятими випуском товарів, і сферою послуг відбулися й тривають завдяки підвищенню ефективності економіки, продуктивної праці у всіх областях застосування на основі науково-технічного прогресу.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що продуктивна праця повинна не зменшувати, а множити матеріальне й духовне багатство, раціонально використовувати ресурси, берегти природу й, в остаточному підсумку, служити самій людині, що є заходом усіх речей, вищою цінністю світового розвитку. Продуктивною є праця, що створює, що примножує національне багатство. Для цього вона повинна вносити відповідний вклад у національний дохід, відповідати системі економічних відносин і інтересів людини й суспільства, забезпечувати досягнення мети розширеного суспільного відтворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Агабабьян З. М.** Экономический анализ сферы услуг. - Москва.: Экономика, 1968.-160 с.
2. **Яковлев В. А.** Услуги: вопросы теории и методологии- Краснодар, 1973 - 119 с.
3. **Булгаков С. М.** Философия хозяйства - Москва: Наука, 1990-412 с.
4. **Маршалл А.** Принципы экономической науки,- Москва: Прогресс, т 1., 1993 - 408 с.
5. **Барр Р.** Политическая экономия.- Москва: Международные отношения, 1995,- 308 с.

6. Маркс К. и Энгельс Ф. Сочинения - Москва: Государственное Издательство
Политической Литературы, Т. 26,1962 - 385 с.

7. Сауэльсон П. Экономика.- Москва: Алгон т. 1,1992,- 333 с.